

BULGARLAR YİNE “TÜRK HİMAYESİ” İSTİYOR

M. TÜRKER ACAROĞLU*

Yahya Kemal Beyatlı'nın naklettiğine göre, 93 Savaşı denilen 1877-78 Türk-Rus savaşında bir Bulgar papazı, işgalci ve istilâcı Ruslara: “Siz bizi Türklerden kurtardınız, ama bizi sizden kim kurtaracak?” diye sormuştu.

Başka bir olay: Bulgaristan'ın Tuna Alayı Komutanı Yüzbaşı Vilkov, 1886 yılında Bükreş'teki Bulgar İhtilâl Komitesi üyelerini ziyarete gider. Üs olarak kullanılan “Simon” Hotelinde birkaç isyancıyla karşılaşır. Yüzbaşının da kendilerine katılmasını isterler. “Nasıl olsa, Ruslar Bulgaristan'ı işgal edecek, bari arada acı olaylar olmasın” derler. Vilkov'un cevabı şu olur:

— Rusya bizi Türklerden kurtarmıştır, ama kendisi için değil, bizim için. Yurdumuzu savunmak üzere bize silâh verdi. General Skobelev, İslimye'deki söylevinde: “Her şeyden önce Bulgar yurtseveri olunuz” demiştir.

O zaman isyancılardan biri söze karışarak :

— Halk yine Rusları istiyor, dedi.

— Eğer halk Ruslara bağımsızlığımızı vermek istiyorsa, dedim, biz o halkı da boğazlarız.

Daha sonra, konuşmalar dostça bir havaya bürünür :

— Diyelim ki, ihtilâl oldu da ben senin eline düştüm, beni ele verir misin?

— Seni kurtarırım, ama davanıza yardımcı olamam, dedim.

Çıkarken de :

— Üzgünüm, ama on yıl önce (1877) burada Bulgaristan'ı Türklerden kurtarmak isteyen bir komite varmış, oysa şimdi sizler onu Rusların bo-yunduruğu altına sokmak istiyorsunuz, diye bağırdım.

Protesto edip haklı oldukları için başarıya ulaşacaklarını söylediler. ¹

* Emekli Derleme Müdürü

¹ Radev, Simeon. — *Stroitelite na svremenna Bılgariya*. 2 cilt. — Sofya, 1910-11, ss. 662-663.

Bugünkü Bulgar halkının düşüncesi de budur, ama bunu, baskı yüzünden, açıkça söyleyemiyor.

* * *

Stefan Stambolov² adında bir Bulgar devlet adamı, Bulgarları bağımsızlıktan sekiz yıl sonra Ruslardan kurtarmak istedi; Meclis Başkanı, Naip-ler Kurulu Başkanı ve Başbakan olarak bu politikayı 10 yıl kadar yürürlüğe koydu; bu arada İstanbul'a gelip sadrâzam ve padişahla görüştü, eskisi gibi, yine "Türk himayesi" istedi, ama 1895 yılında Sofya sokaklarında kurşunla yaralanıp öldükten sonra, Bulgaristan, gene Rus boyunduruğu altına girdi; hâlâ daha o boyunduruktan kurtulamamaktadır. İşte, araştırmamızın konusu budur.

93 Savaşı'nın Rumeli'deki etkileri, büyük boyutlara ulaştı. Sınırlar yeniden çizildi, nüfus durumunda büyük değişiklikler oldu. Savaştan sonra 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'yla, Tuna Irmağı ile Balkan dağları arasında, eski Tuna ilimizin beş sancağı üzerinde, yarı-özerk bir Bulgar Prensiği kurulmuştu. Bugün kuzey Bulgaristan denilen eski Tuna ilimizi, padişah, yarı-bağımsız bir Bulgar devleti olarak tanımak

² *Stambolov*, Stefan Nikolov (1854-1895), Bulgar siyaset ve devlet adamı. Tırnova'da doğdu, Sofya'da öldürüldü. Rusya'da, Odesa'daki Ruhban Seminerinde okurken, Rus devrimcileriyle ilişki kurduğu için kovuldu. Romanya'ya geçip Bükreş'teki Bulgar Gizli İhtilâl Komitesi üyesi oldu (1873). 1875 yılında Eski-Zağara'da bir ayaklanma başlatmak istediysede başaramadı. Bir yıl sonra, yine Tuna'yı geçerek Tırnova'da Nisan 1876 tarihinde yeni bir ayaklanma için çalıştıysa da yine başaramadığından, çarçabuk yeniden Romanya'ya dönmek zorunda kaldı. Türk-Rus savaşı (1877-78) sırasında Makedonya'nın bağımsızlığı için bir ayaklanma hareketine daha atıldı. Bulgaristan Prensiğinin kuruluşundan sonra, şunun-bunun malını-mülkünü zorla elinden alarak, spekülasyon işleriyle uğraşarak çarçabuk zenginleşti. Sobranye denilen Millet Meclisi başkan yardımcısı oldu. 1884'te Meclis Başkanlığına seçildi. 1885 yılında (Petko Karavelov'la birlikte) merkezi Filibe olan Doğu Rumeli ilimizin Bulgar Prensiğine zorla "ilhak" hareketini destekledi, bu yüzden çıkan Sırp-Bulgar savaşına gönüllü bir asker olarak katıldı. Ertesi yıl, Prens Aleksandr I. Batenberg'in tahttan indirilmesinden sonra, 1886 karşı hükümet darbesi hareketini gerçekleştirdi. Bu hareket, Prens tahttan indirenleri iktidardan uzaklaştırmak için yapılmıştı. Hareketin başında, Millet Meclisi Başkanı olarak kendisiyle birlikte Filibe garnizonu komutanı Yarbay S. Mukurov da vardı. Halktan yardım görmeyen Metropolit Kliment (V. Drumev) hükümeti istifa etti. Böylece, karşı hükümet darbesi yapanlar, hiçbir direnişle karşılaşmadan, ülkede duruma egemen oldular. V. Radoslavov başkanlığında kurulan yeni hükümet, Prese bir telgraf çekerek Bulgaristan'a dönmesi için çağrıda bulundu. Sofya'ya hareket eden Prens, yolda iken, dönüşü karşı çıkan Rus çarının kesin ret kararını öğrenince, tahttan kendi rızasıyla vazgeçti. 28 Ağustos 1886 tarihinde ülkeyi terketmeden önce, üç kişilik bir Naip-ler Kurulu oluşturdu: Stefan Stambolov, Petko Karavelov, S. Mutkurov. Böylece, ülkeyi terketmesinden sonra da, Bulgaristan, Rusya karşıtı bir kent-soylular grupunun elinde kalıyordu.

zorunda kalmıştı. Ruslar, güney Bulgaristan ve Makedonya'yı da içine alacak bir (Büyük Bulgaristan) yaratmak istiyordu. Rusya'nın niyetinin Bulgaristan'ı yavaş yavaş kendine ait bir eyalet haline dönüştürmek, daha sonra buradan İstanbul'a sarmak olduğu açıkça görülüyordu.

Balkan dağlarının güneyinde de merkezi Filibe olmak üzere, sultana bağlı, ama yönetim bakımından özerk bir Doğu Rumeli ili (Rumeli-i Şarkî vilâyeti) kuruldu. Ancak, Eylül 1885'te Bulgar komitecilerinin yaptığı bir hükümet darbesiyle, Doğu Rumeli ilimiz, bir tek kurşun atılmadan, Bulgar Prenslğine zorla "ilhak" edilince, bu ilde yüzyıllardır sulh ve sükûn içinde yaşayan milyonlarca Müslüman Türk'ün birçoğu büyük acılara ve felâketlere maruz kaldı; bir bölümü Anadolu'ya ya da Türk idaresindeki Selânik yöresine ve güney Rodoplar (şimdiki Batı Trakya) bölgesine göç etmek zorunda kaldı.

Bulgar Prenslğinin başına, Aleksandr I. Batenberg³ adlı Rus asıllı bir prens getirilmişti (17 Nisan 1879). Doğu Rumeli ilimizin ortadan kaldırılıp Bulgaristan'a ilhakından sonra, (Birleşik Bulgaristan Prensi) ilân edildi. Bu nedenle, Sırbistan Bulgaristan'a savaş açtı, ama yenildi; çünkü, Türkiye, Sırbistan'ın yardımına gitmemişti. Ancak, Rusya, ilhaktan memnun değildi. Bu ve başka nedenlerle Prens tahttan indirildi (9 Ağustos 1886), sınır dışı edildi, Besarabya'daki Reni kentine götürüldü. Birkaç gün sonra, karşı bir hükümet darbesiyle yeniden tahtına döndüyse de, geri dönüşünü Rus Çarı III. Aleksandr uygun görmedi. Bunun üzerine, kendi isteğiyle tahtı bıraktı. Meclis Başkanı Stefan Stambolov'un başkanlığında üç kişilik bir Naipiler Kurulu kuruldu.

İşte, bundan 100 yılı aşkın bir süre önce (1886-87) Rumeli'de olup biten bütün bu olaylar, bugün bile hâlâ aydınlatılmış değil. Özellikle, Bulgaristan'ın iç olaylarıyla ilgili pek az bilgi, belge ve anı günümüze ulaşabilmiş, ama bunlar da tam ve yeterli sayılamaz. Tarihçiler, olaylardan çok sonraları yayımlanan anılarla, gerçekleri ancak aydınlatabilirler.

³ *Prens Aleksandr I. Batenberg* (1857-1893), Verona'da doğdu. Aleksandr Hessen'in oğlu, Rus İmparatoriçesi Mariya'nın kardeşidir. İlk Bulgar Millet Meclisince Bulgar prensi seçildi (17 Nisan 1879). İki yıllık anayasal bir yönetimden sonra, Anayasayı ortadan kaldırırsa da yeniden yürürlüğe koymak zorunda kaldı. Doğu Rumeli ilimizin zorla ortadan kaldırılıp Bulgaristan'a "ilhak"ından (6 Eylül 1885) sonra, "Birleşik Bulgaristan Prensi" ilân edildi. Ancak, Rusya ilhaktan memnun değildi. Bulgaristan'da prene karşı bir hoşnutsuzluk belirdi. Bu ve başka nedenlerle tahttan indirildi (9 Ağustos 1886), sınır dışı edildi. Besarabya'daki Reni kentine götürüldü. Birkaç gün sonra, karşı bir hükümet darbesiyle tahtına döndüyse de, geri dönüşünü Rus Çarı III. Aleksandr uygun görmedi. Bunun üzerine, kendi isteğiyle tahtı bıraktı. Stefan Stambolov'un başkanlığında, üç kişilik bir Naipiler Kurulu oluşturuldu. Prens, bir Avusturya alayı komutanı olarak, Graz'da öldü. Cenazesi Sofya'ya getirilip özel bir anıtkabre gömüldü.

Bu anı ve araştırma sahiplerinden biri de tanınmış gazeteci-yazar Simeon Radev'dir⁴. Bir ara Ankara'da da büyükelçi olarak görev yapmış olan bu tarihinin *Stroitelite na svremenna Bılgariya* (Çağdaş Bulgaristan'ın kurucuları) adlı 2 ciltlik kitabında (Sofya, 1910-11), Bulgar Prenslığının kuruluşundan sonra oralarda olup bitenler, Doğu Rumeli ilimizin Bulgaristan'a zorla ilhakı (Eylül 1885), bu yüzden çıkan Sırp-Bulgar savaşı (Kasım 1885), Bulgar Prensi Aleksandr I. Batenberg'in tahttan indirilmesi (Ağustos 1886), bundan kaynaklanan iç karışıklıklar (ayaklanmalar) (1886-87), Naipler Kurulu Başkanı Stambolov'un İstanbul'a gelip Babiâli'ye ve padişaha — Bulgaristan'ın yeniden "Türk himayesi"ne alınması için — yalvarıp yakarmaları ve daha sonraki olaylar, bütün ayrıntılarıyla anlatılır.

Radev'in yazdıklarının özeti şudur: Prens tahttan indirilmesinden sonra, Silistre ve Rusçuk'ta büyük çapta karışıklıklar olmuş, ayaklanmalar başgöstermiş, suikastler düzenlenmiştir. Odesa'da danışma toplantıları yapılmış, Bulgar ileri-gelenleri Petersburg'da Rus Çarının huzuruna çıkıp şikâyetlerde bulunmuş, Bulgar askerleri arasında da bir takım eylemler görülmüştür. Bükreş'teki Bulgar İhtilâl Komitesi, Bulgar halkına seslenen bir bildiri yayınlamıştır. Binbaşı Uzunov Silistre'de ayaklanmış, Naipler Kurulu buna karşı önlemler almıştır. Şumnu garnizonu da telâşa düşmüştür. Ayaklanma bastırılırken, Yüzbaşı Krıstev öldürülmüştür. Bu kez Rusçuk'ta yeni bir ayaklanma başgöstermiş, sokak çatışmaları olmuş, Yüzbaşı Vilkov kışlada sarılıp kuşatılmıştır. Bu işe gönüllüler de karışınca, isyancılar kaçmış, isyancılardan Binbaşı Panov ile Kırçiev yakayı ele vermiştir. Halk isyancıların aleyhine dönmüş, başkent Sofya'da tutuklamalar olmuş, Karavelov'a⁵ Kara-cami'de dayak atılmıştır. Rusçuk'ta birçok kişi

⁴ *Radev*, Simeon Trayçev (1879-1967), Bulgar gazeteci-yazarı. "Veçerna pošta" (Gece postası) Gazetesi'nin başyazarı (1905-09), "Hudojnik" (Sanatçı) Dergisi'nin yazarı (1907-09), "Volya" (İrade) Gazetesi'nin müdürüydü (1911-12). Bulgaristan'ın Bükreş, Bern, La Haye, Ankara, Washington, Londra elçisiydi (1913-40). Kitapları: "Stroitelite na svremenna Bılgariya" (Çağdaş Bulgaristan'ın kurucuları, 2 cilt, 1910-11); "Makedoniya i Bılgarski vızrajdene v XIX. vek" (XIX. yy.da Makedonya ve Bulgar uyanışı, 1918, Fransızca); "Pogledi virhu literaturata i izkustvoto i lični spomeni" (Edebiyat ve sanat üzerine bakışlar ve kişisel anılar, 1965).

⁵ *Karavelov*, Petko Stoyçev (1843-1903), Bulgar siyaset ve devlet adamı, yazar ve halk-bilimci Lüben Karavelov'un kardeşi. Kurucu Mecliste (1879) Liberal Partinin liderlerinden ve ideologlarından biriydi. Dragan Tsankov'un kabinesinde Maliye Bakanı (1880-81), daha sonra Başbakan oldu. Üç yıl sonra yeniden Başbakanlığa seçildi (1884-86). Stambolov rejimine karşıydı (1887-94), bu yüzden hapsedildi. Demokratlarla Liberallerin koalisyon hükümetini oluşturdu (Şubat-Aralık 1901).

kurşuna dizilmiştir. Gerçi Rus Çarı bütün bunlardan gazaba gelmiştir, ama güçsüz olduğundan, hiçbir şey yapamamaktadır. Öte yandan, İstanbul'da oturan ana muhalefet lideri Dragan Tsankov⁶, Babıâli'ye bir muh-tıra sunup âcilen enerjik önlemler alınmasını ister.

Şimdi, Stambolov'un Türkiye'den "himaye" istemiyle sonuçlanan bütün bu olayların ayrıntılarına girmenin sırasındır.

* * *

Petersburg'a giden — Gruev ve Benderev adlı — iki Bulgar delegesi, Rus Çarıyla görüştüktan sonra —elleri boş— geri döner. Çar onlara: "Sa-kin olunuz, geleceğe güveniniz" demiştir. "Önce ordunuzu ve halkınızı ha-zırlayınız da hükümet darbesi gibi şeyleri daha sonra düşünürsünüz" diye de sözlerine eklemiştir. Böylece, Bulgar delegeleri, Çardan büyük vaatler koparamamıştır.⁷

Bu arada, bir takım komik olaylar da olmuş. Sözelimi, D. Papaz-oğlu adında Kızanlıklı bir gülyâğı tüccarı, İstanbul'dan (Beyoğlu'ndan) Sofya'daki Bulgar Savunma Bakanı Nikolaev'e yazdığı 5 Ocak 1887 tarihli bir mektupta şöyle der: "... Ülkeyi Bulgar halkının isteğine de uygun olan Rus Çarının arzusunun göre yönetmek isterseniz, bir an önce duruma el atınız. O zaman Bulgar Kralının ve bütün Slavlığın sevgilisi olursunuz, bunu size hayatım ve bütün malım-mülküm adına temin ederim. Öneri-mi kabul etmezseniz, lütfen, bu mektubumu yakınız".⁸

Naipiler ile Bakanlar, Papazoğlu'nun mektubunun imlâsına, dil ve üslûbuna gülüp geçti. Birkaç gün sonra, Papazoğlu, ikinci mektubunu da gönderdi. Bu neşeli mektuplaşmanın, pek melânkolik bir sonucu var: Eşi tarafından bakanla görüşmeleri sözlü olarak sürdürmesi için İstanbul'dan Sofya'ya yollanan Madam Papazoğlu, birkaç gün boyunca, bir takım ziya-retler yapar. Bir tuzağa düşürüldüğünü anlayan zavallı Madam, palas-pandıras İstanbul'a dönerken, Sofya yakınındaki İhtiman kasabasında po-

⁶ *Tsankov*, Dragan Kiriakov (1828-1911), Bulgar siyaset ve devlet adamı. Bağımsızlıktan sonra, Kurucu Mecliste Liberal Partinin liderlerinden biri oldu (1879). Başbakan seçildi (1880, 1883, 1884). Anayasanın kaldırılmasından (1881-83) sonra, rejime karşı oldu-ğundan, tutuklandı. Rusya'ya göç etti (1886). Bu arada İstanbul'a gelip sadrâzamlâ görüştü. Stambolov rejiminin düşmesinden (1894) sonra, Bulgaristan'a döndü. XX. yy. ba-şında siyasetten çekildi.

⁷ Odesa'dan Kitançev'e gönderilip Stambolov'a iletilen bir mektuba göre; nakl. *Radev*, age, s. 664.

⁸ Tam metni için bak: *Radev*, age, s. 667.

lişçe tutuklanıp başkente geri getirilir. Savunma Bakanına 400 Türk altını rüşvet vermeye geldiğini itiraf eder. Altınları Rus Büyükelçisinden alacağını da söyler. Hükümet, ceza olarak, Papazoğlu'nun bu mektubunu yayınlayınca, bütün ülkede saf ve yaygın bir kahkaha tufanı yükselir.⁹

Bu ara Rus Büyükelçisinin Bulgaristan'ın iç işlerine karışması sürüp gidiyordu. Her hafta heyecanlı, tumturaklı bildirimler yayınlıyordu. Bunlardan birinde, Bulgar yöneticilerinden D. Rizov'un "Türk casusu" olduğu, Stambolov'un Türklerce yaptırılan Rusçuk-Varna demiryolunu satın alarak zenginleşmek istediği, Naiplerin ve Bakanların Prens Aleksandr'ın malını-mülkünü, bütün servetini paylaştıkları iddia ediliyordu. Her bildiri gibi, bunun da sonu, "sopacı" (kavgacı anlamında, Türkçe olarak kullanılmış) hükümet üyelerinin en şiddetli bir ölümlerle cezalandırılmaları isteğiyle ve "Naiplere ölüm!" diye sona eriyordu. İhtilâl Komitesi, Stambolov'a gönderdiği bir mektupta, gönül rızasıyla iktidarı bırakmazsa, onu en korkunç işkencelerle tehdit ediyordu. Stambolov ise, bu belgeleri okudukça, akılsızlığın bu derecesine acıdığını, günlüğüne yazıyordu.

İhtilâl Komitesi, Bükreş'teki Bulgar göçmenleri arasında, terorist faaliyetlere başladı. Ama, darbenin büyüğünü, asıl Bulgaristan'da indirmek istiyordu. Benderev, Vidin'deki bir arkadaşına şunu yazıyordu: "Yakında Bulgaristan'da kanlı günler göreceğiz. İstanbul Konferansı'nın sonucunu bekliyoruz. Zorbalıkla iktidarı ele geçirenleri ülkeden kovmazsa, bizim diplomaside "kurşun" (Türkçe olarak kullanılmış) rol oynayacak"¹⁰.

Gerçi, Naiplik İdaresi, bu ön-işaretler olmadan da kendisine karşı genel bir ihtilâl provası yapılmakta olduğunu seziyordu. Ancak, ülkedeki, özellikle Güney Bulgaristan'daki (eski Doğu Rumeli ilindeki) garnizonlardan çoğunun kendi elinde bulunduğunu bildiğinden, hiç endişe etmiyordu. Asıl tehlike şuradaydı: Bir iç savaş çıkar da Rusya duruma müdahale ederse, bu, Bulgar Prenslığının sonu demek olurdu. Bütün bu endişelerin yanısıra, Naiplerle Bakanlar mevkilerinde uyanık duruyorlardı. Stambolov, bir dostuna şunları yazıyordu: "Bulgaristan'a yeni bir Prens gelinceye dek, yurdu düşmanlardan korumak için, herkes yerli yerinde durmalı"¹¹.

Ancak, zamanla Rus taraflıları çoğalmaya başladı. "Kulaksız Kral Milan" türünden sayısız tragedya yazmış olan "Slavyanın" Gazetesi başyazarı T.H. Stançev, buna örnek gösterilebilir. Bu aşırı milliyetçi yazar, son zamanda, ancak gizleyebildiği Rus taraftarlığına doğru bir eğilim göstermeye

⁹ *Radev, age, s. 671.*

¹⁰ *Radev, age, s. 673.*

¹¹ Mektubun tam metni için bak: *Radev, age, s. 674.*

başlar. 1886 Aralık ayında Rusçuk'ta gizli bir İhtilâl Komitesi kurulur. Bu komite Zıştovi, Şumnu, Bükreş gibi merkezlerle ilişki kurmuştur. Ama, tüccar sınıfından olan bu adamlar, bir ayaklanma başlatacak durumda değildir.

Yüzbaşı Krıstev, Silistre'de ayaklanmayı başlatmakta biraz aceleci davranmış, Rusçuk'taki yandaşlarını vakitsiz olarak eyleme geçmeye zorladı. Hacı Mehmet adında bir Türk balıkçı, Silistre ile Tuna'nın öte kıyısındaki Kalaraş arasında kurye görevi yapıyordu. Ayaklanmanın 10 Mart 1887 tarihinde başlatılması kararlaştırılmıştı. Ama daha Şubat ortalarında, Krıstev davayı kaybetmiş görüldüğünden, ayaklanmayı bir an önce başlatmak istedi. Silistre ayaklanmasını bastırmak üzere, hükümet, birkaç yerden asker sevk etme kararı aldı.

Telgraf telleri her yandan koparılmıştı. Sofya ve Rusçuk'la temas kurmak isteniliyor, ama hiç kimse cevap vermiyordu. Askerlerin çoğu kaçmıştı. Şumnu'dan da bir ses-sada çıkmıyordu. Oysa Naiplik ordusu, kenti sıkıştırıyordu.

Küreklerini Türk kayıkların çektiği, ayaklanmanın iki başını getiren kayık, Silistre kıyısına yanaşmadan, geriye döndü. Onları avlamak isteyen askerler, Türk tarihinde ünlü Silistre kalesinden aşağı iniyordu. Yapayalnız kalan Krıstev, kendini kıyıya doğru sürükledi, son nefesini verdi. Ölümün saptanması için yollanan hekimler, onu karnına bir kurşun sıkılmış, elleriyle kara saplanmış olarak buldular. Yarım saat geçmeden, isyancı bütün askerler teslim olup af dilediler.

Silistre'de işler yoluna girerken, Rusçuk'taki ayaklanma, en alevli anlarını yaşıyordu. Haber Sofya'ya telgrafla ulaştığında, şaşkınlık yarattı. Naipler, Bakanlar, yüksek askerî - siyasî kişiler, telgraf istasyonunda toplandı. Bunca tehlikeli bir durum, Bulgaristan'da hiçbir zaman görülmemişti: üç gün önce Silistre'de patlak veren, şimdi de Rusçuk'ta başgösteren ayaklanma, genişleyip kuzey Bulgaristan'ın öteki garnizonlarına da sıçrayabilirdi. Naiplerin kararına göre, bu Rus komplosuna karşı bütün silahlı güçler seferber olmalı, herkes ayağa kalkmalıydı. Stambolov, dört bir yana telgraflar yağdırıyor, ordunun, sivil çetelerin eyleme geçmesini istiyordu. Hükümet, Silistre ile Rusçuk'ta olup bitenlerin duyulmaması için, şiddetli önlemler almıştı. Ama, birkaç saat sonra bütün başkent haberleri duymuş, kahvehanelerde yorumlamaya başlamıştı bile. Rusofil denilen Rus taraflıları sevinçlerini gizlemiyor, yarın daha ne felâketler yaşanabileceğini hesaplıyor, krallık yöneticilerine verilecek ceza türleri ve işkenceleri keşfe ça-

lişiyordu. Düne kadar "Türk casusu" diye suçlanan D. Rizov da artık Rus yanlısı olmuştu. Burmov¹², Balaban-ov¹³, Saraf-ov gibi Türkçe soyadları taşıyan muhalefet liderleri evlerine kapanmış, Tuna boyunca başlayan tragedyanın dalgalanmasını bekliyorlardı. Hükümetse, bu liderleri yalnızca ayaklanmayla ilgili değil, onun teşvikçisi olarak da görüyordu. Bu yüzden, birçoğunu tutuklattı. Rus yanlıları paniğe kapıldı.

Akşamüstü Rusçuk'tan gelen bir telgraf, ayaklanmanın bastırıldığı, isyancıların yakalandığı haberini veriyordu. Gün boyunca telgraf başında kıvıldamadan duran Naiplerle Bakanlar, derin bir nefes aldı¹⁴.

Aynı gece Rusçuk'ta büyük bir terör havası esiyordu. Sokak çarpışmalarında 40 kişi ölmüş ya da yaralanmıştı, ölenler arasında kadın ve çocuklar da vardı¹⁵.

Bu ayaklanmalar, az daha, ülkenin kapılarını Rus işgalcilerine açabilecekti. Rus hükümeti Bulgaristan'la diplomatik ilişkilerini kestiği için, Sofya'da Rus çıkarlarını korumakla görevlendirilen Alman temsilcisi hükümete bir nota vererek içlerinde Rus uyrukluların da bulunduğu tutukluların derhal salıverilmesini istedi. Oysa, yalnız biri Rus uyrukluydu. Hükümet de o adamı Alman temsilcisine teslim etti.

Gecenin geç saatlerinde mahkeme hükmü tebliğ olundu: Ayaklanmanın ele başları olan subaylarla sivillerden 8-10 kişi ölüme, 3 teğmen 15'er yıl hapse, ötekiler daha hafif cezalara çarptırıldı¹⁶.

¹² *Burmov*, Todor Stoyanov (1834-1906), Bulgar politikacısı ve gazetecisi. Rus dostu, Türk düşmanı. Patrikhaneye karşı yapılan bağımsız Bulgar kilisesi mücadelesine eylemli olarak katıldı. Bağımsızlıktan sonra seçilen ilk Başbakan oldu (1879). Muhafazakâr Partinin liderlerinden biriydi. Dragan Tsankov'un Liberal Partisine katıldı (1884).

¹³ *Balabanov*, Marko Dimitriev (1837-1921), Bulgar siyaset ve devlet adamı. Klisura'da doğdu. Paris'te hukuk öğrenimi gördü. Patrikhaneye karşı yapılan bağımsız Bulgar kilisesi mücadelesine katıldı. Muhafazakârdı. "Çitalište" (Okuma Odası) Dergisi'yle "Vek" (Yüzyıl) Gazetesi'nin yazarıydı. Nisan 1876 Bulgar ayaklanmasından sonra, Avrupalılarca gönderilen komisyonda üye idi, orada Bulgarların lehine izler ve kanıtlar aradı. Bağımsızlıktan sonra kurulan ilk hükümette Dışişleri Bakanı oldu (1879). İstanbul'da Bulgaristan temsilcisiydi. Hükümet darbesinden (1881) sonra, Liberal Partiye geçti. Stambolov rejiminin devrilmesinden sonra, Dragan Tsankov'un Rus taraftarı fraksiyonunun tanınmış bir üyesiydi. Sofya Üniversitesi'nde dersler verdi. Millet Meclisi Başkanı (1901), Atina elçisi (1904) oldu. "Stranitsi ot političeskoto ni vızrajdane" (Siyasî uyanışımızdan sayfalar, 1904) adıyla anılarını yazdı.

¹⁴ Rusçuk'taki komutanların ayaklanmayla ilgili bütün emir ve raporlar, Bulgar Milli Savunma Bakanlığı arşivinde saklanmaktadır. *Radev* de oradan yararlanmıştır.

¹⁵ *Radev*, age, s. 714.

¹⁶ *Radev*, age, s. 719.

Askerî mahkemenin pek sert davrandığını düşünen Stambolov, Naip-ler Kurulu adına Rusçuk'a çektiği bir telgrafta: "Bize haber vermeden, ölüm cezalarını infaz etmeyiniz" diye emretti. O gece gözüne uyku girmede, çünkü o adamlardan bazısı geçmişte arkadaşıydı. Gece yarısından sonra, saat 2'de yeniden Rusçuk'u arayarak: "Mahkeme hükmünü bize yollayınız. Mahkûmlara, af ya da cezanın hafifletilmesini isteme hakları bulunduğunu bildiriniz" diye buyurdu ¹⁷.

Rusçuk'taki Alman konsolosu da mahkûmların savunmasına karıştı. Kurşuna dizmeler olursa, Bulgaristan'ın derhal Ruslarca işgale uğrayacağını söyledi. Bulgarlar, ona: "Biz, Rus işgalinden korkmuyoruz. Mahkûmları kurtarmak isterlerse, buyursunlar!" diye cevap verdiler.

Stambolov, hiç olmazsa, gençlik arkadaşı Panov'u ¹⁸ kurtarmak istiyor, ama bunu başaramıyordu. En sonunda, Naiplere: "Nasıl isterseniz, öyle olsun!" demek zorunda kaldı, ama gözyaşlarını da tutamadı. Sofya'da anesi ve kızkardeşiyle birlikte oturan Stambolov, geceleyin, üzgün ve küskün, evine döndü.

Rusçuk'ta ise, mahkûmların nasıl kurşuna dizilecekleri düşünülüyordu. Birisinin mahkûmlara ölüm cezasının değiştirildiği, Hezar-grad (Razgrad) kentine götürülecekleri haberini vermesi kararlaştı. Sabaha karşı, Türklerin sürdüğü on fayton, Hezar-grad yoluna düzüldü. Mahkûmlar, elleri bağlı olarak, faytonlara ikişer ikişer oturtulmuştu. Söylenen yalana inanmış görünüyorlardı, ancak Levent-Tabya'ya (Türkçe bir yer adı) yaklaşıldığında, faytonlar ovaya doğru sapınca, acı gerçeği anladılar. İlk faytonda oturan Uzunov, bağırdı :

— Hey, arkadaşlar, bizi kurşuna dizecekler. İşte, kazılan mezarlarımız...

Mahkeme hükmü okunduktan sonra, her biri birkaç lâf söyledi. Gözlerini bağlamak istedilerse de razı olmadılar. Yarım bölük asker ortaya çıktı. Mahkûmlar, mezarlarının önünde ayakta duruyorlar, el ele tutuşup şarkı söylüyorlardı. Askerler, tüfeklerini doldurup ateş etti. Kurşuna dizi-

¹⁷ *Radev, age, s. 720.*

¹⁸ *Panov, Olimpiy (1852-1887), Bulgar çetecisi, sonradan Binbaşı. Rus yanlısı, Türk düşmanı. Bükreş'teki Gizli Bulgar İhtilâl Merkez Komitesi üyesi ve sekreteri, Bulgar Merkez Hayırseverler Derneği ikinci başkanıydı (1876). İlimli devrimcilerin temsilcisiydi. Türk-Rus (1877-78) savaşına katıldı. Rusçuk ayaklanmasına katıldığı için kurşuna dizildi (Şubat 1887). Naiplik yönetimini ortadan kaldırmak istiyordu. Stambolov'un yakın arkadaşıydı.*

lenler, kanlar içinde kara gömüldü. Kimisi ölmüş, kimisi henüz nefes alıyordu. Subay, başçavuşa :

— Tabancanı çıkar da ateş et! diye emretti. Bir, iki, üç el ateş edildi, cesetler artık hiç kıvıldamıyordu¹⁹.

Silistre'deki mahkeme sonucu ise, daha az trajik oldu. Buradaki baş suçlu ölmüş, yandaşları kaçmış, onların yerine cevap vermek üzere küçük memurlarla basit erler kalmıştı; bunlarsa iyi niyetle hareket etmişler, âmirlerinin emirlerini mihanikî bir biçimde yerine getirmişlerdi. Bu yüzden, mahkeme hükmü epey yumuşak oldu.

Sofya'daki yabancı diplomatlar, son olaylardan çok heyecana kapılmışlardı. Naiplik askerlerinin galip geldiğini öğrenince, epey yatıştılar. Bunlardan yalnız Fransız temsilcisi, Naipliğe karşı düşmanca bir tavır aldı. Bir yıldan beri Doğu sorununda Rus yanlısı bir tutum alan Fransa Dışişleri Bakanlığında talimat alan temsilci, hiç kuşkusuz, buna uygun davranıyordu. Tatsız kimi olaylara sebep oldu. Temsilcinin isteği üzerine, kimi dost ülke temsilcileri, istemeye istemeye toplantıya gittiler. Hükümetten bazı isteklerde bulunmak arzusundaydılar. Türk Yüksek Komiseri Rıza Bey'in evindeki toplantıdan hiçbir sonuç alınamadı. Fransız temsilcisi, gözlerinin önünde cereyan eden "insanlık-dışı" olaylara karşı, Avrupa temsilcilerinin soğukkanlı olamayacaklarını, bütün gücünü kullanarak, iddia ediyordu. Öteki temsilcilerse, Kara-cami'deki olayların hayalî ya da abartmalı olabileceğini, bunun Prenslığın genel durumuyla pek ilgisi bulunmadığını, anlaşmaları ihlâl etmediğini, dolayısıyla müdahaleye sebep kalmadığını söylüyorlardı. Türkiye Yüksek Komiseri Rıza Bey, işe Türkçe el attı: "Temelde Fransız temsilcisiyle mutabıkım, dedi, ancak müdahaleyi faydasız bulurum." Acele edilmemesi gerektiği, biçiminde sözünü bağladı. Bir daha da bir araya gelip toplanmadılar

Hükümet ise, gerçeği gizliyordu. Bu olaylarda hiçbir sorumluluğu olmayan Stambolov, işin aydınlatılmasını istiyordu. Onun ısrarı üzerine, Milli Savunma Bakanlığı, beş kişilik bir komisyon kurdu. Olaylara ışık tutan olumsuz raporları Avusturya, Almanya, İtalya, İngiltere temsilcilerine verdi. Nikiforov²⁰ ile Karavelov kendilerine kimsenin dokunmadığını, yani

¹⁹ *Radev, age, s. 725.*

²⁰ *Nikiforov, Konstantin (1856-1891), Bulgar çetecisi, sonradan Binbaşı. Rusya'da Harp Okulunu (1878), Harp Akademisini (1883) bitirdi. İlk Bulgar Millî Savunma Bakanındır (1885-86). 1886 yılında ordudan istifa ederek kendini edebî faaliyetlere verdi.*

dövülmediklerini itiraf ettiler. Yabancı gazete muhabirlerinden kimisi de Kara-cami'ye gidip Karavelov'a işkence görüp görmediğini sordular. O, övünçle: “Benim yurdumda, böyle şeyler olmaz” diye karşılık verdi²¹.

Karavelov'un bu sözleri üzerine, yabancı diplomatların işe müdahale yolları tümüyle kapanmıştı. Aslında, ayaklanmaların bastırılmasından sonra, Avrupalıların Bulgaristan'a sempatisi artmış, bunca enerjik davranan genç bir ülkeye karşı herhangi bir müdahalenin sözü bile edilemezdi.

Naipliğin başarısını en içten kutlayanlar da küçük devletler oldu. Bir gün böyle bir felâketin kendi başlarına da gelebileceğini düşünen bu devletler arasında İsviçre ve Belçika da vardı.

Ayaklanmaların bastırılmış olması, Balkan devletlerinde de büyük bir sevinç yaratmıştı. Rüyalarında bile Rus suikastlerinden korkan Sırp Kralı Milan Obrenoviç, Rusya'nın Rusçuk ile Silistre'de bozguna uğramasını, “iyiye alâmet” sayıyordu. Coğrafyaca, İstanbul'a doğru Rus istilâsının ilk kurbanı olarak gösterilen Romanya, Yaş Barış Antlaşması²² üzerinde görülen iri Rus çizmesi gölgesinin nasıl yayıldığını bilen Romanya da sevinç çöşkünü içinde bulunuyordu. Sözde Rusçuk-Silistre olayları yüzünden, Rusya Bulgar Prensiğini işgal edecekmiş gibi bir söylenti ortada dolaşırken, Romen hükümeti seferberlik ilân edip Rus ordularının kendi topraklarından hiçbir biçimde geçmesine izin vermeyeceğini Petersburg'a açıkça bildirmişti. İstanbul'daki Romen temsilcisi Belaçiano, bunu herkese söylüyordu.

Gerçekten, ilk günlerde, Rusya tehlikesi pek büyüktü. Petersburg'daki Türk Büyükelçisi Şakir Paşa'nın Babiâli'ye çektiği telgraflara göre, kurşuna dizme haberleri gelince, Çar III. Aleksandr öylesine öfkelenmiş ki, derhal işgal emri vermek istemiş, ancak çevresindekiler büyük bir güçlkle onu bu fikrinden vazgeçirebilmişlerdir. İlk günlerin telâş ve endişesi geçtikten sonra, Rusya, garantör devlet olarak Türkiye'ye yalnızca bir tek protesto göndermekle yetindi.

Sultan II. Abdülhamit, örsle çekiç arasında kalmış bir padişah olarak, bu kez de güç bir durumdan akıl ve zekâsıyla bir çıkış yolu bulmaya çalı-

²¹ *Radev*, age, s. 729.

²² *Yaş Barış Antlaşması* (1791), Türk-Rus savaşından (1787-91) sonra, Türkiye ile Rusya arasında Yaş kentinde (bugün Romanya'dadır) 29 Aralık 1791 tarihinde imzalandı. Rusya'nın yeni sınırını Dnester ırmağından çizer, Kırım'ın Rusya'ya ilhakını onaylar.

şiyordu. 21 Şubat 1887 tarihinde güvendiği bir kimseyi İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya büyükelçilerine gönderdi. Kurşuna dizmeler olmasın, diye Sofya nezdinde girişimde bulunmalarını istiyordu. Kurşuna dizmeler gerçekleşince de, Şakir Paşa'ya bir telgraf çekerek, Rus hükümetine başsağlığı dileklerinin iletilmesini rica ediyordu. Ancak, Babiâli'de Rus entrikalarının yıkılıp gitmesinden dolayı büyük bir memnuluk hüküm sürüyordu. Babiâli nezdindeki Bulgar temsilcisi Dr. Vilkoviç, bir hafta sonra (28 Şubat 1887) Sofya'ya şu telgrafi çekiyordu: "Buradaki politik çevreler, Naipliğin yiğitçe davranışını uygun görüyorlar."²³

Muhafazakâr Parti Başkanı, devlet adamı, Rus düşmanı Grigor Naçoviç²⁴, Babiâli'nin bu elverişli durumundan yararlanarak Bulgar Prenslığının dokunulmazlığı (masuniyeti) konusunda bir takım garantiler elde etmek istiyordu. İstanbul'daki Dr. Vilkoviç'e bir telgraf çekerek, Sadrâzam Kâmil Paşa'ya şunu sormasını rica ediyordu: "Her ihtimale karşı, Ruslar Bulgaristan'ı işgale yeltenirse, Babiâli Bulgarları savunacak mı, yoksa Sırp-Bulgar savaşında²⁵ görüldüğü gibi, tarafsız mı kalacak? Olumlu bir cevap isteyiniz, diye sözünü bağlıyordu Naçoviç, çünkü bizim davranışımız buna bağlı olacaktır."

O sırada İstanbul'da oturmakta olan ana muhalefet partisi lideri Dragan K. Tsankov, Türk çevrelerinin durumunu pek yakından bildiği, Naipliğe karşı bu çevrelerin şu anda enerjik bir eyleme geçmesinin söz konusu olmadığı halde, şaşılacak şeydir, Türkiye'nin müdahalesini istedi. Her halde, Rus büyükelçisinin dürtmesiyle, 1887 Mart ayı başında, Sadrâzam

²³ *Radev*, age, s. 730.

²⁴ *Naçoviç*, Grigor Dimitrov (1854-1920), Bulgar siyaset ve devlet adamı, gazeteci. Sonradan Bulgar Bilimler Akademisine dönüşen Bulgar Edebiyat Derneğinin asıl üyesi (1884). Muhafazakâr Partinin liderlerinden biri. Rus düşmanı, Türk dostu. Bulgaristan'da Türk-İngiliz-Avusturya yanlısı bir politika güden ve bu fikri yayanlardan biri. Kısa bir süre Bakanlık da yaptı.

²⁵ *Sırp-Bulgar savaşı* (1885), Doğu Rumeli ilimizin zorla Bulgaristan'a "ilhak"ından sonra, "Balkanlarda siyasi denge bozuldu" diye Sırbistan ile Bulgaristan arasında yapılan bir savaş. Sırp Kralı Milan ile Sırp hükümetinin savaş hazırlığından sonra, 2 Kasım 1885 tarihinde Sırp Bulgaristan'a savaş açtı. O sırada Bulgar ordusunun büyük bir bölümü Türk sınırında bulunuyordu. 5-7 Kasım günleri Sırp gerisi çekilmeye başladı. 10 Kasım'da Dragoman'da, 11-12 Kasım'da Çaribrod'da yenildiler. 15 Kasım'da Bulgarlar Piro'ta girdi. Avusturya-Macaristan'ın acele işe müdahalesiyle, 7 Aralık 1885 tarihinde Viyana'da barış anlaşması yapıldı. Daha sonra da (19 Şubat 1886) Bükreş Barış Antlaşması imzalandı. Türk topraklarının kaybı yüzünden çıkan bu savaşta, Türkiye'nin Sırbistan'ı desteklemesi, hatta yardım etmesi gerekirdi. O zaman belki Doğu Rumeli'yi Bulgarlardan kurtarabilirdik.

Kâmil Paşa'yı makamında ziyaret ederek, ona önemli bir "muhtıra" sundu²⁶. Bu muhtırada, Bulgar iktidarıyla muhalefeti arasında Babîâlî'de yapılan görüşmelerin sonuçsuz kalmasından şikâyet ediyor, hükümetin girdiği anarşi yolunda teşvik edilmeyip, tam tersine, tecziye edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Muhtıra, şu sözlerle sona eriyordu: "Fehametli Efendimize sunmaya cesaret ettiğim şu beyannamenin sonucu olarak, şunu da ilâveyi bir borç bilirim: Bulgaristan'ı kana bulayacak olan diğer daha acıklı olaylar ve serüvenlerin önlenmesi hususunda gerekli enerjik tedbirlerin alınmasını düşünme zamanı artık gelmiştir."

²⁶ *Muhtıra metninin Bulgarca'dan Türkçe'ye tam çevirisi* şudur:
"Fehametli Efendimiz!

Bugün Bulgaristan'ı idare edenlerle muhalefet arasındaki durumlar Sizce malûm olduğundan, onlara avdet etmeyi gereksiz bulurum. Bulgar krizinin barışçı bir sonuca ulaşmasını görmek için bunca hararetle bir arzu beslediğim halde, anlaşma konusundaki görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanacağından hiç şüphe etmediğimi hep böyle gizleyemedim. Uzlaşma görüşmelerinin ta başlangıcında, bunu Fehametli Efendimize açıklamak şerefini elde etmiştim. Gerçekten de, şu noktayı işaret etmiştim ki, Osmanlı İmparatorluk hükümetinin Bulgaristan'da sulh ve sükûnun bir an önce avdet etmesini görmekten duyacağı memnurluğa rağmen, her şeyden önce, kanunları çiğneyerek ve zorbalıkla iktidarı ele geçirenlerin kötü niyeti ve haince hareketi yüzünden, yalnız son kurbanlara karşı değil, ülkeyi iç savaşın dehşetlerine attıktan sonra bile, etrafıca ve uzun uzadıya konuşmayı arzu etmezlerdi. Esasen, uzlaşma görüşmelerinin cereyan tarzı da benim ne kadar haklı olduğumu göstermedi mi? Vakta ki, son zamanda görüşmeler Sofya'ya intikal etti, yöneticilerimizin uzlaşıcı ruhundan zerrece bir şey beklemediğim halde, siyaset arkadaşlarıma onların başarısı için yardımcı olmalarını tavsiye ettim. Tek amacım, krizin tatmin edici bir sonuca varması için Osmanlı İmparatorluk hükümetinin çabalarına yardım etmektir. Ancak, Silistre ve Rusçuk'ta cereyan eden feci olaylar bütün dünyaya bir kez daha gösterdi ki, Bulgaristan'ın bugünkü yöneticileriyle barışıp anlaşmak amacıyla görüşmelerde bulunmak, ne yazık ki, aldatmacedan başka bir şey değildir. Hükümet, Silistre ve Rusçuk garnizonlarının ayaklanmasını en sert biçimde basturmak için bir an bile tereddüt etmedi. İki gün boyunca her iki kent, iç savaşın en acıklı görüntülerine, en kaba yıkıntularına sahne oldu. Bu kısa süre içinde, Sırbistan'la yapılan uğursuz savaştakinden daha çok subay öldü. Kan dökülmesi, subay ve sivillerin idamı, sokaklardaki silâh sesleri ve cinayetler, halka karşı yapılan zulüm ve şiddet, Bulgaristan'ın bütün kentlerinde pek çok subay ve sivilin tutuklanması, tutukluların hapisanede maruz kaldıkları alçakça ve barbarca muameleler, bütün bunlar ülkedeki durum ve onu yönetenlerin eğilimini en açık biçimde tasvir eder. Bu acıklı durum karşısında, Fehametli Efendimize, muhalefet adına, şunu ifade etmeyi bir borç bilirim: Görüşmelere devam etmek, yalnızca yararsız olmakla kalmaz, hattâ tehlikeli de olur; çünkü bu, hükümetin girdiği anarşi yolunda teşvik edilmesi, halkın can, namus, mal ve mülkünün sahibiymiş gibi keyfi ve tecziye edilmemiş olarak kalması demek olur. Fehametli Efendimize sunmaya cesaret ettiğim şu beyannamenin sonucu olarak, şunu da ilâveyi bir borç bilirim: *Bulgaristan'ı kana bulayacak olan diğer daha feci olaylar ve serüvenlerin önlenmesi hususunda gerekli enerjik tedbirlerin alınmasını düşünme zamanı artık gelmiştir.*"

Bu muhtırayı dikkatle okuyan Sadrâzam Kâmil Paşa, Tsankov'a dönerek sordu:

— “Enerjik tedbirler” derken, neyi kastediyorsunuz?

Tsankov'un cevabı şu oldu :

— Doğu Rumeli'nin Türk ordusunca işgalini²⁷.

Olayın bundan sonraki gelişmesi, daha da ilginçtir. Naipler Kurulu Başkanı Stefan Stambolov, trenle İstanbul'a gelip Sadrâzam Kâmil Paşa ile görüşür. Daha sonra, ikisi birlikte, Sultan II. Abdülhamid'in huzuruna çıkarlar. Stambolov, yeniden bir “Osmanlı-Türk himayesi” istemektedir. Rusya'ya karşı gittiği sert ve bağımsız politikayı açıkladı. Bulgaristan'ın bağımsızlığını korumak için, Rusya ile bütün bağları koparmıştı. Osmanlı hükümetiyle içten ve sıkı ilişkiler kurmuştu. Rus yandaşı Tsankov, içte Rusya'sız Bulgaristan'ın himayesiz kaldığı propagandasını yayıyordu. Türk ve Batı yandaşı Stambolov ise, eskisi gibi, belki eskisinden de güçlü bir “Türk himayesi” istiyordu.

Ancak, sultan, her nedense, bu güzel öneriyi kabul etmedi, derhal reddetti. Böylece, tarihte Rumeli'nin biraz daha Türk egemenliğinde kalma fırsatı —son kez— kaçırılmış oldu!

* * *

Bunun üzerine, Stambolov, Batıya yönelip oradan bir prens istedi. Avusturya kökenli Prens Ferdinand'ın²⁸ Bulgaristan'a gelişinden (25 Haziran 1887) sonra, Stambolov, başbakan ve içişleri bakanı oldu. Daha önceki Rus aleyhtarı politikasını sürdürdü. Kendisine karşı güçlü bir hareket üzerine, istifasını verdi (1894). Bir yıl sonra (1895) Sofya sokaklarında atılan bir kurşunla yaralanıp öldü. Sofya ortasında cereyan eden bu feci olayın failleri yakalanmadı.

Rusya, yeni Prens Ferdinand'ı tanımamakta ısrarlı olmakla birlikte, büyük devletler yavaş yavaş onu tanıdılar. Ferdinand, İtalya'ya giderek Prenses Mariya Luiza ile evlendi (1893). Bu evlenmeden, son Bulgar Kralı Boris dünyaya geldi (1894).

²⁷ Dr. Vilkoviç'in telgrafı (Bulgar Dışişleri Bakanlığı Arşivinde).

²⁸ Ferdinand I., Sax-Coburg-Got soyundan Alman prensi (1861-1948), Bulgaristan Prensi (7 Temmuz 1887'den başlayarak) ve Bulgar Kralı (22 Eylül 1908 - 3 Ekim 1918). Bulgaristan'da Almanya ve Avusturya-Macaristan yanlısı bir dış politika gütü. Bulgaristan'ı Balkan savaşlarına (1912-13), Birinci Dünya Savaşı'na (1915-18) soktu. Bu savaşlarda Bulgaristan iki büyük felâkete uğradı. Tahutını oğlu Boris III. lehine bırakmak zorunda kaldı.

Stambolov'un düşmesinden sonra, yeni Çar II. Nikolay ile uzlaşma işi de gerçekleşti. Rus-Bulgar ilişkileri gitgide daha içtenlikli oldu. Bulgaristan, Türkiye aleyhine Sırbistan'la bir antlaşma imzaladı (1904). Ancak, Avusturya-Macaristan ağır bastığından, bu politika bir sonuç vermemiştir.

İkinci Meşrutiyet inkılabından iki ay sonra, 22 Eylül 1908 tarihinde, Bulgaristan, Tırnova kentinde — Türkiye'ye karşı — tam bağımsızlığını ilân etti. Prens Ferdinand, Bakanlar Kurulu üyeleri ve Tırnova'nın yüksek rütbeli memurlarıyla birlikte, Tırnova'nın tarihte ünlü Hisar (Tsarevets) tepesine çıkıp tarihsel kalıntılara ayak bastı, bağımsızlık bildirgesini okudu. Bunda "6 Eylül 1885 tarihinde birliğini sağlayan Bulgaristan'ın bağımsız bir krallık olduğu" ilân ediliyordu. Türkiye, bir süre önce Bulgar makamlarınca işgal edilen Doğu (Şark) demiryollarına ve eski Doğu Rumeli ilinde zaptedilen mallara karşılık olarak 125 milyon leva ödendiği, kendi lehine sınırdan ufak bir düzeltme yapıldığı takdirde, bağımsızlığı tanıyacağını bildirdi. Bulgaristan, 82 milyon altın levayı ödemeyi kabul ediyordu. Rusya araya girince, anlaşmazlık şöyle çözümlendi: Bulgaristan Rusya'ya 82 milyon altın leva ödeyecek, buna karşılık Rusya, Berlin Antlaşması'na göre, Babıâli'nin Türk-Rus (1877-78) savaşından doğan 125 milyon altın leva tazminat alacağından vazgeçecekti. Böylece, Türkiye, Bulgaristan'ın tam bağımsızlığını tanımış oldu. Daha sonra, Avrupa devletleri de bu bağımsızlığı tanıdılar²⁹.

Bu önemli konuyu kapatmadan önce, sonuç olarak, şunu da belirtmek isterim: Atatürk'ün yakın arkadaşı Fuat Bulca'nın anlattığına göre, Mustafa Kemal, Selânik'te geçen öğrenim yıllarında "adem-i merkeziyetçilik" tezini tutmaktaymış. Garip bir rastlantı olarak, sonradan Komünist Bulgar Devleti Başkanı olan Şumnulu Vasil Kolarov (1877-1950) da 1908 yılında "Federatif bir sistem kurulabilseydi, Rumeli parçalanmayabilirdi" biçiminde konuşmuştur³⁰. Bugün biz de aynı fikirdeyiz.

²⁹ Acaroğlu, M. Türker. — *Bulgaristan'da Türkçe yer adları kılavuzu*. — Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988, ss. 30-33.

³⁰ Bak: "Tarih Dünyası", II/7, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun "Ahmet Cevat Emre'ye cevap" adlı makalesi'nden aktaran: Rasih Nuri İleri: "Atatürk ve komünizm", İst., 1980, ss. 19-20.

